

38. Deel 4: De totale verandering van het landschap

Boerenland werd overgenomen door het Brabants Landschap

Na 1990 veranderde er veel in de omgeving van de molen. Het typische landbouwgebied veranderde en werd overgenomen door het Brabants Landschap en Natuurmonumenten. In korte termijn waren van de vijf boeren die in mijn omgeving zaten er nog slechts twee over. En ik kreeg daarvoor in de plaats één grote buur erbij. Brabants Landschap in samenwerking met Natuurmonumenten.

Een stukje geschiedenis. De ruilverkaveling van 1960.

Als gevolg van de ruilverkaveling omstreeks 1960 werden kleine percelen aaneengesmeed tot grote percelen grond. Dat was veel efficiënter voor de boeren om de grond te bewerken. Maar dit had tot gevolg dat allerlei sloten en slootjes, die om de stukken grond lagen, gedicht werden. Deze kleine opslagplaatsen van het overtollige water dat tijdelijk niet door de grond opgenomen kon worden, verdwenen. Daarvoor in de plaats kwamen in dat gebied grote brede afwateringskanalen die kaarsrecht door het landschap liepen met de bedoeling om het water zo snel mogelijk af te voeren. Deze geweldige aantasting van de natuur had tot gevolg dat bij veel wateroverlast het water niet meer werd vastgehouden maar in enorme hoeveelheden zo snel mogelijk werd afgevoerd. En in tijden van droogte, was er te weinig water terwijl de natuur om water schreeuwde. Dat water ging via de Beerze, naar de Kampinase Heide.

Kampinase Heide begon snel te verdwijnen

Was dat nou zo verstandig om al dat water zo snel mogelijk in één rechte lijn af te voeren richting de Kampinase heide. Nee, en daar kwamen ze snel achter. Het water dat via de Beerze werd afgevoerd was zeer vruchtbaar water. Het zat vol mineralen dat uitgescheiden werd door de enorme hoeveelheid vee dat graasde in al die weidevelden van de Brabantse Kempen. Door al dat vruchtbare water begon de Kampinase Heide te veranderen. Heide heeft schrale grond nodig en door al dat mineraalrijke water werd de grond steeds vruchtbaarder en de hei begon te verdwijnen en daarvoor in de plaats kwam er steeds meer gras en veel andere verschillende groene planten. Zelfs op sommige plaatsen begon mais te groeien. De Kampinase heide begon te vergroenen.

Natuurorganisaties en overheid zagen dat, en grepen in.

Er moest iets structureels veranderen want anders zou er geen Kampinase Heide meer overblijven. De overheid kocht in samenwerking met Natuurmonumenten en Het Brabants Landschap en het Waterschap hele lappen grond op die achter de molen lagen tot aan de Logtse Baan toe. En in 1990 ging me over om al deze graslanden in te richten tot natuurgebieden. Er werd begonnen om de loop van de Beerze ingrijpend te veranderen. Begonnen werd om achter de molen vistrappen aan te leggen, waardoor de vis die van nature stroomopwaarts wil zwemmen daartoe de gelegenheid te geven. In het verleden ging de vis altijd door de natte stukken stroomopwaarts maar door de ruilverkavelingen en herinrichtingen van het gebied in de jaren vijftig en zestig, lukte het de vissen niet meer stroomopwaarts te gaan om nieuwe paaigebieden te bereiken. Het plan van de vistrappen werd dan ook genoemd "de terugkeer van de modderkruiper en de kwabaal". Deze vis zou weer via de Beerze en omliggende gronden tot in België

moeten kunnen komen. Grensoverschrijdende natuurontwikkeling. De Beerze onderging een totale verandering. Het kaarsrechte riviertje werd slingerend en meanderend door de aangekochte weilanden geleid. Bij de Logtse Baan werd een groot landbouwgebied omgevormd in een zogenaamd retentiebekken dat bij grote watertoevoer helemaal kan vollopen. Daardoor blijft de Kampinase heide beschermd van al dit mineraal rijke water. En kan de oorspronkelijke schrale begroeiing die zo kenmerkend is voor heide weer worden hersteld. Het gebied onderging een totale metamorfose. Het werd een waterrijk gebied met als gevolg dat de flora en fauna totaal veranderde. Binnen een tiental jaren was landbouwgebied totaal veranderd in natuurgebied. De bestemming van het gebied is natte natuurparel. En het riviertje de Beerze inclusief aanliggende gronden werd een ecologische hoofdstructuur, een zogenaamde natuursnelweg, waar de gewenste natuur een rijke voedingsbodem vindt en het zich verder kan ontwikkelen.

Het doel was weliswaar bereikt maar de mens mocht er niet in

De mens werd in die tijd nog teveel gezien als de grote bedreiger van de natuur. Dus het gebied was voor de mens gesloten. Toch begon de gedachte over de negatieve invloed van de mens op de natuur geleidelijk aan te veranderen. Bovendien begon Natuurmonumenten en Het Brabants Landschap, die voor wat betreft hun activiteiten volledig afhankelijk waren van giften en belastingopbrengsten wel in te zien dat de mens veel meer betrokken moest worden bij hun activiteiten. Dus de onsympathieke houding ging drastisch veranderen. De bordjes: 'Verboden toegang voor publiek' ging veranderen in het bordje: 'Welkom'. Men wilde meer draagvlak bij het grote publiek voor de natuurontwikkeling. Er kwamen wandelpaden en fietsroutes langs het nieuwe gebied. Enerzijds was men blij met de toename van dit toeristisch verkeer in deze omgeving. Anderzijds moest het ook veel beter gefaciliteerd worden voor die welkome toerist. Dat wil zeggen parkeerruimte en een horecavoorziening waar tevens de mogelijkheden van het natuurgebied toegelicht kunnen worden .

Een uitspanning bij de watermolen.

De molen die vanaf 1990 weer compleet maalvaardig was kreeg ook steeds meer belangstelling van het toenemende toerisme. Al snel kwam het idee om hier een horecavoorziening te ontwikkelen. Deze voorziening zou dan kunnen functioneren als de nieuwe economische drager voor de molen. Kortom het versterkt elkaar. De molen als historisch monument in de luwte van de aangrenzende natuur. Aanvankelijk werd het eiland achter de molen als de beoogde locatie voor deze voorziening annex ontvangstruimte als zeer geschikt bevonden. Vooral ook mede op aandringen van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, want die vond dat dit rijksmonument een status

alleen moest hebben. Zonder een aanbouwing of iets dergelijks. Er werd een ontwerp gemaakt voor een bezoekersruimte op het eiland half onder de grond en met een dak met gras erop. Kortom een soort heuvel in het landschap. Het is er wel maar je ziet het niet. In 2001 kreeg het ontwerp zelfs de Welstandsprijs van de provincie en iedereen was enthousiast over dat plan. De architect van dit ontwerp was Toon Bullens.

Toen we de mededeling kregen dat we de provinciale Welstandprijs hadden ontvangen waren we daar ontzettend door verrast. In het juryrapport staat: “dat er een oplossing is bedacht, die niets om het lijf heeft. Het is onopvallend maar wel aanwezig. Een vernieuwend concept dat in z’n prachtige uitwerking zeer geslaagd is”. We zijn zelfs twee keer hiervoor naar Den Bosch geweest. De prijs werd ons uitgereikt door de toenmalige commissaris van de koningin Mr Houben. Met een schitterende speech en de nodige persmomenten inclusief foto’s werden wij op het provinciehuis volop in het zonnetje gezet. En we kregen ook nog f. 1000,- prijzengeld. Vol trots gingen we huiswaarts om het nog eens dunnetjes over te vieren. Maar het was maar van korte duur.

Afgekeurd

Diezelfde provincie die het plan nog bekroonde met een prijs keurde datzelfde plan een half jaar later helemaal af. Het kon planologisch helemaal niet, was het argument. Het zou een bedreiging gaan vormen voor de natte natuurparel. Daarna heeft het nog jaren geduurd voordat we het eens konden worden. Talloze malen heb ik contact gehad met de provincie en met de gemeente hierover. Ik was daar ontzettend over teleurgesteld. Provinciebestuurders kwamen af en aan om te komen kijken. Zij vonden het allemaal even fantastisch en ik kreeg de ene na de andere loftuiting over me heen. Zij beloofden van alles. En als ik daarna ging informeren dan wisten ze van niks. Of ik werd met een smoesje het bos ingestuurd. Het was continu een antwoord in de trant van : Ja, Nee, Maar, Mits, Indien. Kortom iedereen vond het geweldig maar iedere keer werd er weer een hindernis gevonden, die de vergunning in de weg stond.

Gemeentelijke cultuurprijs.

Toen ik worstelde met al die niet gedane beloftes, kreeg ik via via het verzoek om naar de jaarlijkse nieuwjaarsreceptie op het gemeentehuis te gaan. Nou dat was het laatste waar ik aan dacht. Nadat diverse mensen op mij hadden ingesproken en met een flinke dosis tegenzin ben ik uiteindelijk toch daar naar toegegaan. Toen bij de uitreiking van de gemeentelijke Cultuurprijs mijn naam werd afgeroepen als zijnde de persoon, die in aanmerking kwam voor de gemeentelijke cultuurprijs 2002 viel ik zowat van mijn stoel. Ik kreeg die prijs voor al mijn inspanningen om de Spoorдонkse Watermolen in z’n oude glorie te herstellen. Ook na de uitreiking, wat ik natuurlijk op prijs stelde, had ik toch een behoorlijk dubbel gevoel aan deze prijs overgehouden. Het zat me nog steeds zo hoog dat ik daarna bijgaand interview heb gegeven aan een journalist van een plaatselijk blad. Hij schreef:

“Eigenaar Watermolen Spoordonk had liever de bouwvergunning gehad dan de gemeentelijke cultuurprijs”.

Burgemeester Speetjens reikt Emile van Esch met zijn gezin de Cultuurprijs uit van de gemeente Oirschot in 2002

"Als ik geweten had, dat ik de gemeentelijke cultuurprijs zou krijgen tijdens de nieuwjaarsreceptie, dan was ik niet gegaan. Dan was ik thuis gebleven en hadden ze mij die vijfhonderd euro maar moeten komen brengen", aldus Miel van Esch, eigenaar van de watermolen in Spoordonk. "Wat moet ik ermee, na al die ellende, die ik jarenlang heb gehad met de gemeente en de provincie. Ik had liever een vergunning gehad, dan had ik tenminste kunnen gaan beginnen. Na de uitreiking had ik het idee dat ik niks mocht zeggen van "hoe blij ik ermee was of zoiets". Zo kwam het bij mij een beetje over. Ik was er zeer verrast door en voel me eigenlijk misbruikt. Vijf jaar geleden had ik het geweldig gevonden. Nu voelt het een beetje aan als een boer met kiespijn. De vijfhonderd euro, die ik erbij krijg maakt het nog een beetje goed. Mijn vrouw wist dat ik de prijs zou krijgen en zij heeft mij overgehaald om met de kinderen naar de gemeentereceptie te gaan. Ik wist er helemaal niks van. Toen de burgemeester met zijn speech begon vroeg ik nog aan mijn achterneef Toon van Esch, die met het gilde aanwezig was: wie zou de cultuurprijs krijgen?"

Slapeloze nachten

"Ik heb met het verkrijgen van een vergunning om bij mijn molen een bezoekerscentrum neer te zetten ontzettend veel ellende en slapeloze nachten gehad. Terwijl het idee om daar een bezoekerscentrum te realiseren van de bestuurders van zowel de gemeente als van de provincie zelf kwam. Het is hun idee geweest en toen ik eraan begon, begon de ellende pas goed. Ik moest door een woud van regelgeving. Talloze bestuurders en gedeputeerden met

in hun kielzog allerlei ambtenaren zijn hier geweest om te komen kijken en iedere keer als er zo iemand kwam dan kreeg ik te horen: "Van Esch, ik ga daar morgen werk van maken". En als ik dan de volgende dag opbelde dan wisten ze van niks bij de provincie. Zowat alle gedeputeerden zijn hier al eens een keer geweest: van Vugt, van Geel, Verheyen: voor deze laatste heb ik absoluut geen respect. Hij zei letterlijk tegen mij: "Van Esch, ge zoekt het maar uit, wij doen er niks meer aan". En de laatste tijd komen weer nieuwe provinciale bestuurders. Zo is Jansen de Jonge en van Rüpp van de provincie al eens een keer hier geweest en ook Augestein. Jansen de Jonge kwam hier met een paar ambtenaren van Milieu, Ruimtelijke Ordening en Juridische zaken. Toen hij wegging zei hij nog; "Van Esch, wij hebben dit niet netjes opgelost, daar gaan we iets aan doen", stapte toen in zijn grote dure auto met chauffeur en ondanks diverse telefoontjes van mijn kant heb ik verder nooit meer iets van hem gehoord. Ik ben eens een keer naar Den Bosch geweest en had daar een gesprek met een gedeputeerde en een paar ambtenaren. Er lag een blanco vel papier op tafel. De gedeputeerde zei: "Hierop komt vandaag te staan hoe wij dit probleem nu eindelijk eens gaan oplossen". Na een uur praten stond er nog niets op papier en ik ben toen gegaan. Toen ik na een paar dagen op de provincie bij de ambtenaar van Ruimtelijke Ordening, die bij het gesprek aanwezig was ging informeren hoe nu verder, kreeg ik te horen dat ze (het was een vrouw) vandaag vakantie had. Toen ik zei dat ik dan morgen wel zou terugbellen kreeg ik te horen dat zij ziek was. Pure smoesjes en weer moest ik zo maar een vrije dag van mijn werk opofferen. Ik ben een dergelijke houding onderhand spuugzat.

Emile als jonge eigenaar van de Watermolen bezig met het laten functioneren van de molen

Veel prijzen gekregen

Ik heb voor mijn ideeën al allerlei prijzen gekregen. Zo kreeg ik in 2001 de provinciale Welstandsprijs en een paar dagen daarna zelfs de provinciale Monumentenprijs. En nu krijg ik de gemeentelijke cultuurprijs. Mijn ideeën zijn door gedeputeerde Van Geel dikwijls als voorbeeld aangehaald, met tekeningen en al, op een provinciale tentoonstelling. "Zo zou revitalisering van het platteland in zijn werk moeten gaan", aldus van Geel, die mijn project toentertijd als voorbeeld stelde. Maar intussen gebeurd er totaal niets en heeft het mij al tienduizenden euro's gekost om mijn plannen gerealiseerd te krijgen. Ik ben nog even ver als toen de gemeente en de provincie met het idee kwam van een bezoekerscentrum.

Hoe het allemaal begon

Al sinds 1515 hebben wij hier een waterrecht, dat vertaald is in een recht van opstuwen. Tot 1960 liep al het water door de molen. Als er veel water was dan kon de molen het niet aan en liepen de akkers, die vóór de molen lagen onder water. Toen is er een tweede omleiding gemaakt langs de molen met daarin een stuw. Zo kon de wateraanvoer beter worden geregeld. In 1998 wilde men een ecologische hoofdstructuur langs de Beerze aanbrengen. Onderdeel daarvan was dat de stuw zou worden vervangen door vistrappen. Daardoor zou ook mijn opstuwrecht met 15 cm verlaagd moeten worden. En dit is nogal wat, want de kracht van het water zit hem vooral in de hoogte van het opstuwen. Iedere centimeter dat het opstuwrecht wordt verlaagd heeft grote gevolgen voor het laten draaien van de molen. Als ik een volledig opstuwrecht zou hebben dan zou ik de molen de hele dag kunnen laten draaien. Ik voelde er daarom dus niet veel voor om 15 cm stuwrecht prijs te geven. Als compensatie kwam de 'Dienst Landelijk Beheer', die de ecologische zone uitvoerde met het idee voor een bezoekerscentrum. Als ik mee zou werken aan het verlagen van het opstuwrecht dan zouden zij ervoor zorgen dat ik na realisatie van de ecologische zone met de daarbij behorende vistrappen, een bezoekerscentrum bij mijn watermolen neer zou mogen zetten. Ik voelde daar wel iets voor. Dus heb ik op hun voorstellen ja gezegd. Toen begon de ellende eigenlijk pas goed.

Dienst Landelijk Beheer heeft geen bevoegdheid om dit te kunnen beloven

Maar na verloop van tijd kwam ik er pas achter dat de Dienst Landelijk Beheer geen enkele bevoegdheid had om mij deze toezegging te doen. Dus toen ik mijn plannen in ging dienen bij de gemeente begon de gemeente dwars te liggen, want Dienst Landelijk Beheer heeft deze toezegging niet te doen. Dus was de gemeente op z'n teentjes getrapt en heb ik met de gemeente een gevecht van tweeëneenhalf jaar moeten voeren om ze voor mijn ideeën te winnen. De burgemeester voelde er wel iets voor maar hij kreeg het kennelijk bij zijn eigen ambtenaren ook niet gedaan. Eindelijk kreeg ik groen licht en toen begon het gevecht met de provincie. Daar worden op dit moment allerlei visies gewijzigd, die hun weerslag vinden in Reconstructieplannen Buitengebied, het Streekplan etc. Daar liggen de plannen nu al geruime tijd en het zal dus nog wel een hele tijd duren, voordat ik weer een stapje verder ben. Ik ben er intussen wel heel erg gelaten onder geworden en de gedrevenheid is aanzienlijk minder dan een paar jaar geleden. Intussen loop ik wel met totaal andere ideeën rond. In een volgende editie van de Uitstraling wordt daar uitgebreid aandacht aan besteed.

Uiteindelijk kwam er toch een uitspanning

Na alle ellende heb ik toch de moed op kunnen brengen om het nog eens te proberen. Achteraf mag ik misschien wel blij zijn dat de bezoekersaccommodatie op dat eilandje waar ik de provinciale Welstandprijs voor heb gekregen, niet doorging. Want ik wilde altijd al graag binnen een aaneengesloten geheel met de watermolen de uitspanning exploiteren. Dus ik probeerde het maar eens opnieuw. Het was inmiddels drie jaar later, in 2005. Ik liet een plan maken.

Ecologische Hoofdstructuur

Maar voordat ik het plan kon indienen moest ik eerst een landschapstoetsingsrapport laten opstellen. M.a.w. past de te bouwen accommodatie wel binnen de gestelde eisen die voor dit landschap golden. Zo'n toetsingsrapport kost nogal wat. En hoe rooskleurig ik mijn accommodatie wilde laten passen binnen de gestelde kaders van het landschap des te meer ik moest betalen. Samen met burgemeester Speetjens zijn we toen naar het provinciehuis geweest en hebben we onze plannen met gedeputeerde Rüpp besproken. Je kon merken dat hij zeer ter wille was. Zeker ook omdat hij wel wist wat zich drie jaar daarvoor heeft afgespeeld met de Welstandsprijs van de provincie. Maar de onzekerheid of het geheel wel paste binnen de ecologische hoofdstructuur bleef.

Toestemming in 2006

Kort daarna kregen we in 2006 in principe toestemming om een bezoekersaccommodatie vast aan de watermolen te bouwen. Echter we moesten wel natuurcompensatie toepassen. En Rüpp zelf stelde voor om op dat eilandje achter de watermolen een tiental eiken bomen te planten. Daarmee zou voldaan zijn aan de toetsing voor natuurcompensatie. Die 10 bomen waren nogal eens snel gezet. En toen ik een foto opstuurde van die geplante bomen kregen we de definitieve toestemming. We konden beginnen. Eindelijk. Of toch niet??

Vuilstortplaats

Kennelijk kreeg iemand op het provinciehuis de heldere gedachte dat het normaal is dat er bij een watermolen door dat neerstortende water er een waterwiel ontstaat dat als een kurketrekker het zand uit de grond haalt en afvoert. Met als gevolg dat er een diepe kuil ontstaat dat met puin en ander restmateriaal opgevuld moet worden ter voorkoming dat er steeds meer zand verdwijnt. Dus achter de watermolen moet er een vuilstortplaats zijn. Voor deze geregistreerde vuilstortplaatsen bestaat geen vergunning. Dus moest er een risico-inventarisatieplan worden gemaakt. Want als daar veel verontreiniging met eventueel giftige stoffen, zoals bijv. asbest golfplaten in zouden liggen dan kan dat fataal zijn voor de eventuele bezoekers. Er werd tot 12 meter diep gecontroleerd. Er zat gelukkig niks in. Kosten € 10.000. Ook dat kon er nog wel bij.

Eindelijk konden we definitief beginnen

Ik heb opnieuw contact gezocht met architect Toon Bullens, die met het vorige ontwerp zelfs de provinciale welstandsprijs heeft gewonnen. En hij heeft een ontwerp gemaakt dat volkomen past bij de watermolen. Bij een watermolen is nu eenmaal alles rond. Dus mijn bezoekersruimte moet dus rond zijn met een prachtig uitzicht op zowel de watermolen als op de vistrappen achter de watermolen. Het is natuurlijk wel duurder want niks past er standaard. Ik heb aan de buitenkant een overdekt terras laten maken

met daaraan toegevoegd nog een open terras. Met deze uitspanning hoop ik het bestaansrecht en de toegankelijkheid van de Watermolen voor de toekomst te waarborgen. Rondleidingen kunnen op afspraak worden gemaakt.

